

וירא: הטרגיקומדיה האלוקית

להפיץ את האמונה בו ברכים. כמוכן הוה, אברהם מתאים לפרופיל של הגיבור הטרגי. אלא שבניגוד לגיבור הטרגי, גדלות הנפש של אברהם אינה נובעת מיומנות או גאווה, כי אם מחתירה כנה להתקשר עם בורא העולם ולהביא מאורו לארץ. לכן גם סופו אינו טרגי אלא סוף טוב: הוא מצליח, ושאר עלילת התורה הוא בדיוק סיפור ההצלחה הזה – קורות העם שיצא מחלצי אברהם ושב לארצו כשבמתחתו תורת ה'.

בכך שאברהם מצליח היכן שגיבורי הטרגדיה נכשלו הוא מביא לעולם חידוש גדול, שלא היה קיים במסורת התיאטרלית של יוון העתיקה: סיפור על אדם גדול נפש שיש לו סוף טוב. אברהם העניק לכולנו את השיעור שאפשר ללכת בגדולות ולהיאבק בגורל שהטבע מכתוב לנו, אך לעשות זאת מתוך אמונה וענווה, ובזכות זה הצליח. המשורר האיטלקי הנודע דנטה כינה את האפשרות הזו "הקומדיה האלוקית", אך אולי נכון יותר לכנותה "הטרגיקומדיה האלוקית-אנושית"...

צוחק מי שצוחק אחרון

הטרגיקומדיה של אברהם החלה בפרשת לך לך, אך מגיעה לשיאה בפרשתנו, פרשת וירא.

לפי התפיסה הטרגית שהגורל שולט בכל, אברהם ושרה לא יכולים ללדת אחרי גיל 90. זמנם עבר, ועליהם להסתפק בכנה של הגר השפחה. אך אברהם הצליח לנצח את המערכת. הוא הוכיח שאדם יכול להתגרות בגורל לא ממקום יהיר אלא מתוך אמונה עמוקה בבורא, המחדש את בריאתו בכל רגע וחפץ לראות בגדילתה.

אמונה זו של אברהם בעצם אומרת: צחוק הגורל אינו המילה האחרונה. הגורל הוא הצגה, תפאורה, ניסיון. הוא הדיברים-כמות-שהם-כרגע, המזמינים אותנו להאמין בדיברים-כפי-שהם-עוד-יכולים-להיות המסתתרים מעבר להם.

זו הסיבה לכן ששיא סיפורו של אברהם הוא הולדת בן שנקרא דיוקא יצחק. הולדת יצחק מסמלת את צחוק האמונה השמח, צחוק קומי השובר את צחוקו הטרגי של הגורל. הולדת יצחק מגלמת את היכולת להגיע לסוף טוב לא מתוך פשרנות ובינוניות אלא בדיוק להפך – מתוך שאיפה לגדולות, המשולבת עם אמונה וענווה.

נקודה למחשבה: במונחי הקבלה והחסידות, הטרגדיה והקומדיה משתלשות משני עולמות רוחניים המכונים "עולם התהוה" ו"עולם התיקון". עולם התהוה הוא עולם של אורות גדולים אך כלים קטנים, שכתוצאה נשבר במהרה. זהו שורש הטרגדיה, העוסקת באנשים גדולים שנופלים. עולם התיקון לעומתו מאופיין בכלים גדולים אך אורות קטנים. זהו שורש הקומדיה, שיש לה סוף טוב אך האורות של הגיבור שלה קטנים ולא מעניינים.

החסידות מלמדת אותנו לשאוף לשילוב גאולתי של "אורות תהוה בכלים תיקון" – לקיחת העוצמות והחידושים של עולם התהוה ויישומם בכלים היציבים והרחבים של התיקון. זהו בדיוק החידוש של אברהם, שלקח את השאיפות הגבוהות של הגיבור הטרגי והפך אותם לקומדיה אלוקית עם סוף טוב. שנוכה כולנו להגשים את השילוב הזה בחיינו!

בספר "היום יום", אוסף של אמרות חסידיות ללימוד יומי שליקט וערך הרבי מלובביץ', כתובים הדיברים הבאים על אודות היחס בין שלוש הפרשות הראשונות:

"בראשית" היא פרשה שמחה, למרות שהסוף אינו נעים כל כך. "נח" היא פרשת המבול, אך עם 'סוף-שבוע שמח' – לידת אברהם אבינו. השבוע שכולו שמח באמת הוא פרשת "לך לך": בכל יום מימי השבוע 'חיים' עם אברהם אבינו, הראשון שמסר נפשו על פרסום אלוקות בעולם, ושאת מסירות הנפש שלו הוריש בירושה לכל ישראל. (היום יום לג' חשוון)

מבלי לומר זאת במפורש, הרבי מלובביץ' למעשה רומז כאן לאחת ההגדרות הקלאסיות לטרגדיה וקומדיה: טרגדיה היא סיפור שמתחיל טוב אך נגמר רע, וקומדיה היא סיפור שמתחיל רע אך נגמר טוב.

לפי הגדרה זו, בראשית היא פרשה מעט "טרגית", שכן היא מתחילה בכריאת העולם ומסתיימת בכך שה' רוצה להשמידו, ואילו נח היא פרשה מעט "קומית", שכן היא מתחילה בסיפור המבול השלילי ומסתיימת בנימה של תקווה עם הולדת אברהם.

מה אם כן לגבי פרשת לך לך וסיפורו של אברהם – האם הם קומיים או טרגיים? בפשטות, אם סיפורו של אברהם מתחיל טוב ומסתיים טוב, הרי שיש בו מן הטרגדיה והקומדיה גם יחד.

אך מה כל זה אומר, וכיצד ניתן לראות זאת בפועל בדמותו של אברהם?

קומדיה לגדולי נפש

הגדרה נוספת להבדל בין קומדיה וטרגדיה תעזור לנו לעשות סדר בדברים.

לפי אריסטו טרגדיות הן מחזות הנכתבים על אודות, ועבור, "גדולי נפש" – אנשים גדולים מהחיים, כמו מלכים או לוחמים נועזים, השואפים לכבוש יעדים כבירים. זו בדיוק הסיבה שסופם טרגי: הם שואפים לדברים למעלה ממידותיהם ולכן צוללים מטה ומתרסקים. הדוגמא המובהקת לגיבור טרגי היא אדיפוס, שרצה לנצח את הגורל ולבסוף רק נכנע לו.

לעומת זאת, קומדיות הן מחזות הנכתבים על אודות, ועבור, אנשים פשוטים. לאנשים אלו אין שאיפות גדולות אלא הם רק רוצים "להסתדר" בחיים. אך כתוצאה מכך הם מסתככים בכל מיני עלילות, עד שלבסוף יוצאים מהן בשלום – וסוף טוב, הכל טוב! הדוגמא המובהקת לגיבור קומי הוא צ'ארלי צ'אפלין, שלא במקרה דמותו המובהקת היא של קבצן פשוט.

ההבחנה הזו קיימת עד היום. לרוב הסרטים ההוליוודיים יש סופים טובים (סוף טוב אפילו קיבל את הכינוי "סוף הוליוודי") ונעשים עבור קהל עממי שרוצה לצאת בהרגשה טובה. לעומת זאת, הסרטים האומנותיים יותר, אלו הנעשים מחוץ לתעשיית המיינסטרים ומשודרים בסינמטקים לציבור משכיל ומתוחכם, נוטים להיות הרבה יותר טרגיים וקודרים באופיים.

החלוקה הזו בין סוגי הטיפוסים מאד אופיינית לעולם שאין בו אמונה בבורא לעולם. לפי תמונת עולם זו מה ששולט בכל הוא הגורל. מי שמתגרה בגורל סופו מר, ומי שמשלים איתו – חי בשלום.

כיצד משתלב אברהם אבינו בתוך המבנה הזה? אברהם הוא ללא ספק גדול נפש: הוא עוזב את ארצו, מולדתו ובית אביו והולך אחר צו אלוהי לארץ לא נודעת; הוא מתמודד עם עשרה נסיונות קשים; הוא יוצא להגנת אחיינו במסירות נפש ויוצא מנצח; מלכי האזור מכתירים אותו למלך; הוא כורת בריתות עם ה' ופועל

